

Etnografický výzkum středoškoláků v polovině 80. let zasadila autorka do města Freeway na severovýchodě USA, které právě procházelo těžkým rozvratem v důsledku deindustrializace. Přesun výroby a kapitálu znamenal konec „zlatých časů“ pro dělníky v tomto průmyslovém městě, kde několik generací pracovalo ve slévárně oceli až do uzavření továrny a masového propouštění na počátku 80. let. Společnost se posunula směrem k high-tech, flexibilitě a službám, tedy opaku stability, manuální, maskulinní práce. Dělnická třída se už nemohla reprodukovat a L. Weis tehdy zajímalo, jak chlapci a dívky z dělnických rodin v těchto podmínkách konstruují své identity, jak reagují na ekonomické a společenské změny a jak tím ovlivňují své budoucí životy. Z výzkumu byla publikována kniha s emblematickým názvem „Dělnická třída bez práce“ (Weis 1990), u které ale příběh nekončí. O 15 let později se autorka vydala zpět za bývalými středoškoláky s cílem zjistit, jakou cestou tito lidé prošli. Z původních 41 respondentů k další spolupráci přemluvila 31, a právě rozhovory s nimi spolu s daty z původního výzkumu představují cenný materiál, ze kterého kniha čerpá.

Ústředním předmětem zkoumání jsou vztahy mezi utvářením kolektivních/individuálních kultur a identit a širšími ekonomickými a sociálními podmínkami, ve kterých k němu dochází. Sociální třída je po kulturalistickém způsobu brána jako soubor sociálních a psychických praktik, kterými lidé žijí, přecházejí a zvládají svou situaci s tím, že dělnická třída nevymizela, ale stále žije. Netvoří jí ovšem pouze bílí muži, ale také ženy a lidé nejrůznějšího rasového a etnického původu. Americká *bílá* dělnická třída představuje zvláštní frakci, která se od zbytku dělnické třídy distancuje. Podle autorky je možné porozumět přetváření bílé části americké dělnické třídy pouze ve vztahu k genderovým konstrukcím uvnitř třídy, konstrukcím relevantních „druhých“ (Afroameričanů a Arabů) a posunům v globální ekonomice. K tomu Weis využívá metody „kompozičních studií“, která usiluje o propojení etnografie s globálními a národními podmínkami ovlivňujícími životy lidí, jejich identity a spo-

lečenství. Kromě popisu zkoumané skupiny je stejně důležité dobře vystihnout také hraniční skupiny a sociální a ekonomické trendy. Klíčové trendy v knize ilustruje na osudech vybraných jedinců a své interpretace doplňuje o často i rozsáhlé citace.

Etnografická longitudinalita, tedy zapojení více časových okamžiků, umožňuje navíc zkoumat *následky* různých forem chování, stopovat kontinuity a diskontinuity v identitách, vztazích a životech konkrétních lidí, umožňuje pozorovat, jak strukturální výhody a znevýhodnění utvářejí životy a vyprávění o každodenních praktikách jednotlivců či skupin. Identity jsou konstruované v čase, ve vztahu ke konstruovaným identitám ostatních a ve vztahu k širší ekonomice a kultuře. Výsledkem pak není jednoduchý obrázek o vymizení starých dobrých časů, ani glorifikace dnešní svobody a neomezené možnosti jednotlivce volit mezi životními styly a identitami podle aktuálního rozmaru, ale plastický obraz, ve kterém reprodukce sice není nevyhnutelná, ale sociální mobilita není tak snadno dosažitelná, jak by si mnozí/mnohé přáli.

Autorka zdůrazňuje relační (vztahový) aspekt při formování identity. Identita dělníků se odvíjí od jejich rozporného uznávání školních znalostí a kultury, patriarchální konstrukce rodinného života a konstrukce rasistických představ o Afroameričanech a Arabech. Oproti dřívějším studiím ukazujícím výhradně protiškolní kulturu dělnické mládeže byl postoj freewayských středoškoláků ke škole a vzdělání mnohem pozitivnější. Nechodili za školu a otevřeně nezpochybňovali pravidla a autority, i když si stěžovali na omezování ze strany školy. Školu neodmítali, protože vzdělání (tituly) chápali jako cestu k dobrému pracovnímu místu a penězům. Hodnotu školy odvozovali od její užitečnosti a upřednostňovali formu nad obsahem, takže jim šlo o to „prolézt“ a dostat titul/diplom, ne se něco naučit. Jistý rozdíl se ukazoval jen mezi ambicióznějšími studenty a studentkami ve výběrové třídě (cca 8 % studentů/studentek) připravující pro vysokou školu.

Právě větší zapojení mužů do rozvojových projektů, lepší cílenost a efektivnější vynakládání finančních prostředků, společně se specifickými nástroji, jako jsou kvóty, tak podle účastníků debaty představují cestu, jak postavení žen v rozvojovém světě zlepšovat.

SEXUALITY: ZPRÁVA Z 2. ROČNÍKU VĚDECKÉ KONFERENCE S MEZINÁRODNÍ ÚČASTÍ KONANÉ V NITŘE / Zdeněk Sloboda

Již druhý rok se na Univerzitě Konštantína Filozofa v Nitře na Slovensku uskutečnila interdisciplinární konference zabývající se tématem sexualit. Její snahou již druhý rok bylo podpořit nemedicínské, neesencialistické a menšinové vědecké hlasy v oblasti sexualit. Taková konference jak v Česku, tak na Slovensku dosud chyběla, a shrnu-li hned v úvodu příspěvky i diskuse, tak se jí to daří. Konference by se do budoucna mohla (a rozhodně měla) stát platformou stojící vedle sexuologických, psychologických a biologicko-medicínských konferencí otevřenou feministickým, genderově citlivým, sociálně konstruktivistickým i dekonstruktivistickým přístupům a myšlenkám jak v teorii, tak ve výzkumné praxi. Druhý ročník k tomu učinil zcela jistě významný a velký krok.

Velice přínosná pro tuto konferenci byla zahraniční účast ze sedmi zemí včetně Polska, Ruska, balkánských zemí, také ale Indie či Skotska. S hlavními referáty vystoupili prof. Aleksandar Šulhofer, sociolog a psychoterapeut z univerzity v Záhřebu, který je mj. členem Kinsey institutu, jehož příspěvek představoval kvantitativní studie postojů a konzumace pornografie mladý-

Chlapci až na výjimky potvrzovali hegemonickou maskulinitu spočívající v mužské nadřazenosti a konstrukci ženské identity jako „rozdílné“ a „méněcenné.“ Z tohoto pojetí vyplývá sexismus a nižší hodnocení duševní práce, včetně vzdělávání, které jsou kódovány jako feminininní, oproti manuální, mužské práci. Chlapci předpokládali, že se stanou hlavami rodin, jejich příjem uživí celou rodinu (rodinná mzda) a ženy budou „normálně“ doma s dětmi. Mnoho dívek bylo již v té době extrémně kritických k patriarchálním vztahům v komunitě. Dívky netoužily přijmout za svůj život svých matek a babiček a snažily se přizpůsobit třídní/genderový průsečík vlastnímu obrazu, zlomit tradiční genderové uspořádání vázané na koncept rodinné mzdy a dělbu práce podle pohlaví. Primární pro ně nebylo založit rodinu, ale dále studovat a získat placenou práci, díky níž se měly stát nezávislými a schopnými se o sebe postarat. Bílé dívky projevovaly vznikající smysl „ženské síly“, přetvářely sebe v „neoliberální subjekty“, tedy jednotlivce jako „subjekty vlastní invence a transformace, výtvořky vlastních přání, které jsou schopné přežívat v novém sociálním, ekonomickém a politickém systému“ (s. 113). Oproti dřívějším poznatkům se situace tedy obrátila. Založení rodiny upřednostňovali chlapci, dívky naopak zdůrazňovaly roli veřejné sféry ve svém životě.

Maskulinita bílých chlapců z dělnické třídy byla tradičně vázaná na hluboce zakořeněné rasistické konstrukce. Na střední škole se tyto konstrukce týkaly především černochů a jejich zájmu o bílé dívky, které bílí chlapci považovali za své ostře střežené vlastnictví. Sexualita bílých středoškoláků a hranice toho, co je přiměřené, správné se formovaly primárně vůči černochům, teprve potom vůči dívkám/ženám. Identity studentek naopak nebyly utvářeny s ohledem na konstruovanou černošskou identitu, dívky ani neprojevovaly otevřený rasismus. Obecně se na střední škole zdálo, že dívky mají více plánů a možností do budoucna než chlapci, kteří lpí na přežitých, už nefunkčních formách maskulinity a musí se vyrovnávat s nedostatkem perspektivy v tra-

dičních („mužských“) povoláních, a rostoucími požadavky na („feminininní“) vzdělání.

V roce 2000 se životy žen od sebe tolik neodlišují jako životy mužů, i ty neúspěšnější mají podobný „usedlý“ život jako ty, které tolik úspěšné nejsou. Každá z žen prošla nějakým typem postsekundárního vzdělání, u mužů byla úspěšná v tomto ohledu pouze čtvrtina. To, že ženy byly schopné více těžit z otevírajících se možností terciárního vzdělání, jim pomáhá na pracovním trhu oceňujícím kvalifikaci. Muži jsou s ohledem na životní trajektorie pestřejší skupinou, dva byli schopni překročit hranici střední třídy, zbývající část se dělí mezi „tvrdé“ a „usedlé“ životní styly, které se odlišují v genderových definicích a vztazích.

„Usedlý“ („settled“) život mužů a žen umožňuje vlastnictví oceňovaných materiálních a sociálních statků, jako je dům, rodina, výchova a materiální zabezpečení dětí, auto, peníze navíc apod. Jeho dosažení je nicméně závislé na dualitě příjmů a každodenním dělení práce v domácnosti a rodičovské péče mezi partnery (nikoli nutně manžele). Muži zpochybňují tradiční genderové hranice a definice tak silně zakořeněné v původní hegemonické maskulinitě jimi artikulované ještě v polovině 80. let. Jejich pracovní místa neodpovídají tradičnímu pojetí maskulinity (ošetřovatelství, služby). Už ne mužská kolektivní kultura na pracovišti (odborní), ale jakýsi domácí kolektiv je klíčový pro společenskou pozici. Partneři tvořící tým přinášejí do domácnosti ekonomické i sociální zdroje, zatímco na trh práce vstupují jako jednotlivci, neoliberální subjekty přizpůsobující se jeho nárokům.

Pro „tvrdé“ („hard“) žijící dělnické muže se život od střední školy příliš nezměnil. Žijí často se svými rodiči, nemají rodinu, setkávají se stále s lidmi ze školy, chodí na večírky, do barů, dělají si co chtějí, nezodpovídají se nikomu kromě sebe. Vedle toho jim ovšem hrozí nejistota v práci spojená s malými vyhlídkami na zlepšení pozice kvůli nedostatku kvalifikace, i ve vztazích v důsledku uchování si původní konstrukce maskulinity. Propojení maskulinity s manuál-

mi Chorvaty a Chorvatkami; prof. Anna Temkina z Evropské univerzity v St. Petěrburgu představila velice zajímavé výsledky některých svých kvalitativních sond a analýzy historických dat z oblasti sexuálního chování (potraty, antikoncepce, mateřství a ne/využívání své feminity jako nástroje) ruských žen od 40. let 20. století do současnosti, v nichž je možné najít zajímavé paralely s českou situací a zkušeností jak z dob socialismu, tak i z období transformace poté; a Mike Stutherland z University of Aberdeen, přednesl příspěvek o problematice gay, lesbické, bisexuální a transsexuální mládeže v dětských pečovatelských domech ve Skotsku. Jeho příspěvek se zabýval oblastí, která, jak ukázaly pozdější příspěvky o sexuální výchově na českých a slovenských školách, je (ovšem nejen) v pedagogické praxi zásadně opomíjena. Se zajímavým zahraničním příspěvkem přišel také slovenský kolega Iztok Šori z katedry sociologie, univerzity v Lublani, který představil svůj kvalitativní výzkum konzumentů prostituce.

Ze slovenských a českých příspěvků byly ty nejzajímavější od spoluorganizátorů/ek konference z Kabinetu sociální a biologické komunikace Slovenské akademie věd, ti / ty představili/y několik výsledků svého výzkumu rodičovských a work-life-balance strategií zaměstnankyň a zaměstnanců reprodukčních sanatorií na Slovensku, kde tematizovali i oblast sexuálního obtěžování (sester doktorek) na pracovišti. Kabinet také představil dotazování, které ve spolupráci s dr. Dagmar Markovou, hlavní organizátorkou (a iniciátorkou) celé konference z Katedry aplikované etiky FF UKF v Nitře, provedli mezi mladými lidmi, kde zkoumali jejich sexuální strategie a chování. Nový pohled na sexualitu se pokusili vzbudit Martin Fafejta z Palackého univerzity v Olomouci, tematizací intersexuality a intersexuálních lidí, a Lukáš Sedláček z FSS Masarykovy univerzity v Brně tematizací asexuálů/ek, u nichž je možné vypořádat paralely vytváření komunity, jak se dělo dříve u homosexuálů. Všechny příspěvky budou dostupné (stejně jako v loňském roce) v elektronické podobě sborníku na CD.

ní prací zanechává tyto dřívější „vítěze“ až na druhé koleji, protože ti se „nehodí“ pro novou ekonomiku a nejsou ani schopní či ochotní vytvořit fungující partnerství pro zajištění statusu v rámci nové dělnické třídy.

Ženy se často setkávaly s domácím násilím spojeným s vyjadřováním patriarchátu. Fyzická síla se nejspíše stává posledním pevným a viditelným patriarchálním postem bílých dělníků ve světě, který je zbavil jiných forem moci. Freewayské ženy však prokázaly velkou houževnatost, schopnost překonávat mnohem více překážek než muži a stále jít dál. Při vysokoškolském studiu si některé ženy utvořily kolektiv, ve kterém si vzájemně pomáhaly a podporovaly se. Zatímco muži většinou naplnili trajektorii, kterou měli vymezenou na střední škole, ženy vykazují vůli posouvat se z jakékoli situace, každá z nich ukazuje malé, ale jasné pokroky směrem k něčemu alespoň trochu lepšímu.

Bílá část dělnické třídy si vzhledem k širší dělnické třídě udržuje odlišný habitus pomocí změněné podoby rodiny a destabilizace rozdílu mezi „maskulinním“ a „femininním“, ale i bedlivého střežení si svého 'bělošství'. Postupem času se vyvinul i u žen rasový diskurs, hlavně ve vztahu k sousedství a dětem. Předmětem rasismu freewayových mužů a žen se stali hlavně arabští imigranti, kteří se na rozdíl od Afroameričanů snaží o americký sen, jsou bohatší a stěhují se stále více do bílé části města. Ženy i muži si přejí žít v bílém sousedství a společně o to (obrazně i doslovně) usilují, čímž se vydělují ze širší dělnické třídy. V potvrzování legitimacy utváření životního prostoru pro bílé dochází ke klíčovému genderovému sblížování, bílá část dělnické třídy si záměrně či nezámyslně potvrzuje svůj společenský status vůči ostatním nebílým dělníkům. Panující rasovou segregaci jen dokládá skutečnost, že nikdo z respondentů neměl kontakty na své bývalé spolužáky jiné barvy pleti.

Spojení žen a mužů z podobných rodin a s podobným habitem bylo nejen kýžené, ale i nezbytně nutné k zajištění „usedlého“ života. Muži byli původně méně připraveni projít změnami k tomu stát se neoliberálními subjekty, pro-

kazovali větší rezistenci. Představy žen o jejich nezávislém životě autonomních producentek a konzumentek narazily na omezení daná jejich původní třídní pozicí. Snaha žen vyhnout se závislosti na mužích se přeměnila ve vzájemnou závislost žen a mužů na spolupráci. Třída se opět vynořila, i když v jiné podobě. Ta nyní pomáhá odolávat tlaku na deklasování, který produkuje neoliberalismus.

Přínos knihy pro sociologii podle mne spočívá v inspirující úspěšné snaze nahlížet na společenské změny drobně a přitom důsledně klást konkrétní zjištění do kontextu širších změn. Metodologicky podstatné jsou dva momenty. Prvním je, že třída je v textu explicitně vystavěna s ohledem na rasové a genderové hledisko, je tedy příspěvkem ke studiu prolínání nerovností (intersection), o kterém se v tomto čísle lze dozvědět více v článku M. Kolářové (2008). Popisování různých konstrukcí maskulinit a jejich důsledků na životní styl, na vztahy mezi muži a ženami, a také vůči konstruovaným rasově odlišným „druhým“, to vše s ohledem na umísťování v sociálním prostoru utváří dynamický pohled na symbolický i materiální svět části společnosti.

Druhým nosným bodem je využití longitudinálního přístupu, který se ukazuje jako nesmírně hodnotný. Ve studii J. MacLeoda (1995) například umožnil ukázat, že vyjadřované aspirace černých studentů z dělnické třídy nevedly k sociálnímu vzestupu, a tito studenti zůstali v podobném postavení jako jejich bílí spolužáci, kteří studijní aspirace neměli. Weis kritizuje zjednodušující kulturalistické výklady zaměřující se na význam odporu/rezistence pro identitu dělnické třídy, aniž by si kladly otázky, zda rezistence přetrvává do dospělosti nebo jaké důsledky má pro život. Longitudinální studie umožňují na takové otázky odpovídat a v tom tkví jejich síla. Moc postupujícího času a jeho dopadů na konkrétní jedince a jejich vztahy je dobře patrná i v časosběrných dokumentárních filmech (např. H. Třeštíkové), které by se někdy mohly stát i základem pro hlubší sociologickou analýzu. Promítání představ, tužeb a postojů konkrétních lidí a širších společenských okolností do chová-

Abych byl ale také trochu kritický, zaznívaly jak v příspěvcích, tak i v diskusi z pohledu genderových a GLBT studií místy „tradiční“ esencialistické a biologizující názory. Přesto, jak jsem uvedl již výše, klima konference bylo velice příjemné, s významnou snahou být genderově senzitivní. K tomu by ovšem také přispěla větší (či vůbec nějaká) účast z genderových kateder a center z FHS UK v Praze, FSS MU v Brně či FF UK v Bratislavě. Pro ně, a především pro jejich doktorand(k)y či diplomant(k)y, by konference v Nitra mohla být zajímavým místem pro prezentaci a diskusi o svých výzkumných i teoretických pracích, a to v mezinárodním a interdisciplinárním kontextu, které dosud v Česku chybí. Věřím, že další ročník, který se uskuteční opět na konci září příštího roku, bude bohatý na mezinárodní, sociálně-vědní a kritické příspěvky, témata, výzkumy atp. a oblast zájmu o lidskou sexualitu se emancipuje v našem odborném prostoru od stále dominantních biologických, sexuologických a celkově esencialistických přístupů a pohledů, a konference jim tedy bude významnou a zajímavou alternativou.

ZPRÁVA Z KONFERENCE „REPRODUKCE NEBO INTIMITA?“ / Marta Vohlídalová

Ve dnech 26.–27. září 2008 hostila Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně konferenci „Reprodukce nebo intimita?“ s podtitulem „K novému vymezení předmětu české sociologie rodiny“. Konferenci spolupořádaly Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnost (IVRIS) spolu s Masarykovou českou sociologickou společností a jejím tématem, jak již název vypovídá, byla sociologie rodiny. Cílem konference bylo otevřít diskusi nad směřováním současné české sociologie rodiny a seznámit účastníky s výzkumy aktuálně probíhajícími v této oblasti.